

LIETUVIŲ LEKSIKOS IR TERMINOLOGIJOS
PROBLEMOΣ

LIETUVIŲ KALBOTYROS KLAUSIMAI, XXIX (1991)

ANGELE KAULAKIENĖ

MOKSLO KALBOS UŽUOMAZGOS „KELEIVYJE“

1.1. Mažąjį Lietuvą XIX a. ketvirtajame dešimtmetyje Europoje prasidėjęs pramoninis perversmas menkai tepalietė. Šis agrarinis kraštas vystėsi vadinamuuoju prūsiškuoju būdu. Visuomeninio, politinio bei ekonominio gyvenimo raidą gero-kai paspartino Vokietijos 1848–1849 m. buržuazinė demokratinė revoliucija. Mažojoje Lietuvoje ji reiškėsi darbininkų ir valstiečių sukilimais, miestų gyventojų demokratinių sluoksnių aktyvumu. Steigėsi demokratiniai klubai, plito laisvoji spauda. Kaip tik tuo metu pasirodė pirmieji pasaulietiniai lietuvių periodiniai leidiniai (Kaunas, 1987, 55).

Kaip nurodo A. B. Klaipėdiškis (Klaipėdiškis, 1914, 69–70), pirmasis Prūsijos lietuvių mėnesinis laikraštis pradėjo eiti 1832 m. sausio mén. Tilžėje, o nuo liepos mén. Karaliaučiuje. Šio laikraščio („Nusidavimai apie evangelijos prasiplatinimą tarp žydų ir pagonių“) redaktorius ir leidėjas buvo Fr. Kelch'as. Antrasis Prūsijos lietuvių laikraštis buvo savaitinis ir éjo nuo 1849 m. balandžio mén. ketvirtadieniais Klaipėdoje. Tai „Lietuvininkų prietelis, arba Klaipėdos ceitungos“. Šio laikraščio redaktorius buvo kunigas Zippel'is, o leidėjas spaustuvininkas F. W. Horch'as. Tais pačiais metais liepos 2 d. pradėjo eiti trečiadieniais Karaliaučiuje oficizinis laikraštis „Keleivis iš Karaliaučiaus broliams lietuvininkams žinias parnešas“. Šio savaitinio laikraščio redaktorius ir leidėjas buvo Fr. Kuršaitis. „Keleivio“ sumanytoju buvo generolas von Plehve. Jis, prisibijodamas, kad 1848–1849 m. siautusios Vokietijos buržuazinės demokratinės revoliucijos dvasia neužkrėstu ir lietuvių, liepė Fr. Kuršaičiui valdžiai ištikimą laikraštį leisti. Valdžia duodavo „Keleiviui“ kasmet 450 markių pašalpos. „Keleivj“ Fr. Kuršaitis leido ir redagavo iki 1880 m. vasario mén. pabaigos (Klaipėdiškis, 1914, 70), po to jį perdarė redaguoti mokytojui A. Einoriui iš Klaipėdos.

A. Einoris „Keleivj“ pavadinio „Naujuoju keleiviu“ ir pradėjo ji leisti nuo 1880 m. balandžio 1 d. kas savaitę Tilžėje. Kaip nurodo A. B. Klaipėdiškis (Klaipėdiškis, 1914, 75), šio laikraščio turinys toks pat kaip ir Fr. Kuršaičio buvusio „Keleivio“, tik šiek tiek tautiškesnis. „Naujasis keleivis“ buvo leidžiamas iki 1883 m. lapkričio 18 d. Kurį laiką jis turėjo priedą „Gaspadorystės laiškas“. 1883 m. „Naujasis keleivis“ buvo pavadintas „Tilžės keleiviu“, po to A. Einoris atgaivino vėl senąjį „Keleivj“, kuris buvo leidžiamas kas savaitę Ragainėje, vėliau Klaipėdoje senuoju vardu „Keleivis broliams lietuvininkams žinias parnešas“ (Klaipėdiškis, 1914, 76).

Fr. Kuršaičio leistame „Keleivyje“ pagrindinę vietą užémė šventadienio pamoks-lai, po to éjo politikos žinios. Visuomenę dominantys dalykai buvo spausdinami

skyreliuose „Istatymai“, „Pamokinimai“, „Saugokitės!“, „Šviežiausioji žinia“, „Visokia trumpa žinia“, „Visokia žinia“ ir pan. „Keleivyje“ buvo spausdinama ir mokslo populiarinimo straipsnių iš astronomijos, botanikos, fizikos, geografijos, istorijos, medicinos, meteorologijos, technikos, veterinarijos, zoologijos ir kt. sričių. Štai keletas jų: „Adatinė puška“ (104, 150)¹, „Ant mūsų gelžkelio“ (55, 139), „Apie bėgantį orą anglų kasimuose“ (57, 163), „Apie milžiniškąjį žaltį“ (26, 193), „Apie mūsų žemės lydėtojį“ (kalbama apie mėnulį, 261, 182–184), „Apie žiogus“ (149, 194–195), „Elektriškai magnetiškasis tolrašis arba telegrafs“ (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51), „Galvijų gaišimas“ (68, 11), „Galvijų maras“ (5, 153; 77, 79), „Gandrai“ (81, 111–112), „Garinės padarynės arba dampfmašynės“ (15, 94–95; 16, 98–99; 20, 118–119), „Iš pagonijos“ (39, 139), „Kaip galima ropučių ligą apveikti?“ (32, 72), „Kas išmislio paraką?“ (205, 11), „Kerpé“ (215, 189–190), „Koleros liga“ (42, 159; 56, 160; 144, 146), „Komets“ (92, 59), „Lavyna“ (71, 47), „Mažums apie arménijonus“ (93, 66; 94, 70), „Naujasis gelžkelis“ (53, 112), „Orai“ (45, 191), „Orinė kulka“ (102, 128), „Patrankos“ (kalbama apie kirmėles, 67, 116), „Patrankų išgaišintojai“ (84, 127), „Povas“ (106, 179), „Prieš dėles ant želmenių pasirodančias“ (102, 128), „Prieš kandį pasiutusio šunies“ (54, 131), „Prieš kirmėles, arba patrankas, kopūstus suėdančias“ (36, 111), „Prieš ropučių ligą“ (31, 75; 33, 75), „Ruménija“ (230, 181), „Saulės aptemimas“ (20, 120), „Saulė aptems“ (18, 112), „Skruzdėlė“ (21, 146–148), „Šviežus plytnyčių įtaisyamas“ (142, 139), „Telefons arba tolkalbys“ (239, 100–101; 240, 107–108), „Tolrašis“ (9, 38–39), „Trichynai“ (135, 74), „Trukių bėgis ant mūsų naujojo gelžkelio“ (116, 106), „Turkai“ (51, 49), „Voras“ (95, 6), „Žalčiai“ (25, 190–191), „Žemės padrebėjimai Amerikoje“ (151, 18) ir t. t.

Tad „Keleivis“ pasirinktas dėl kelių priežasčių. Pirma, jis buvo vienas pirmųjų lietuvių laikraščių, kurio pasiodymą galima laikyti visų kitų lietuvių periodinių leidinių tiek Mažojoje Lietuvoje, tiek Lietuvoje pradžia. Antra, jo redaktorius Fr. Kuršaitis buvo geras lietuvių kalbos mokovas, todėl „Keleivio“ kalba savo grynu mu ir taisyklingumu skyrėsi iš kitų tuometinių leidinių kalbos. Trečia, „Keleivyje“ bene daugiausia buvo pateikiama mokslo populiarinimo straipsnių, kuriuose galima aptikti tam tikrų mokslo elementų užuomazgą.

1.2. Paprastai mokslinis pažinimas remiasi teoriniais ir eksperimentiniais metodais. Šie metodai iš dalies lemia ir mokslo kalbos savitumą, kuris reiškiasi tiksliu teiginiu, hipotezių iškėlimu, jų pagrindimu, argumentavimu, sistemišku, logišku, objektyviu vienos ar kitos problemos išdėstymu, svarstymu, įrodymu. Vadinas, mokslo kalba pasižymi tam tikromis ypatybėmis: abstraktumu, aiškumu, logiškumu, modalumu, tikslumu, trumpumu ir pan., kurias lemia šie dalykai. Pirma, terminija. Jai skirtini žodžiai, vartojami mokslo kalboje įprastine reikšme, semantiškai transformuoti bendrosios kalbos žodžiai (t. y. terminologizuoti žodžiai ar žodžių junginiai) ir specialūs žodžiai ar žodžių junginiai (t. y. terminai). Terminai paprastai esti vienareikšmiai, stilistiskai neutralūs, sistemiški. Antra, nominacija, kuri mokslo

¹ Žr. šaltinių sąrašą. Pirmasis skaičius nurodo „Keleivio“ metus ir numerį, antrasis – puslapi.

kalboje išreiškiama žodžiu ar žodžių junginiu. Trečia, konstrukcijų bei sakinių žodžių tvarkos stereotipai (pvz., veiksmažodinių bei būdvardinių daiktavardžių junginiai, pasyvo konstrukcijos, beasmeniai sakiniai ir pan.) (Pikčilingis, 1971, 314–323; Labutis, 1973, 3–12; Денисов, 1970, 52–90; Митрофанова, 1976, 27–55), vienetai, turintys įvairius modalumo atspalvius – nuo galimumo ir būtumumo iki problematiškumo ir irealumo (Gaivenis, 1986, 98).

Šiame straipsnyje kaip tik ir aptariamos 1848–1880 m. „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsnių mokslo kalbos elementų užuomazgos. Tuose straipsniuose skaitytojai supažindinami su bene svarbiausiais XVIII a. pab. ir XIX a. pr. fizikos atradimais (elektromagnetine indukcija, energijos tvermės dėsniu, magnetizmo reiškiniais ir t. t.), naujomis savokomis ir naujais prietaisais bei įrengimais, kaip garo mašina, telefonu, telegrafo, termometru ir kt. Sustiprėjus fizikos ir technikos ryšiui, tuometinė fizika tapo lyg ir teoriniu technikos pagrindu. Todėl „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsniuose nemaža terminų, kuriuos galima skirti ir fizikos, ir technikos terminijai.

2.1. „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsnių terminija savo kilme labai įvairi. Daugumą sudaro lietuviški žodžiai terminai, pvz.: *alkūnė* (16, 98), *anglinis*, -ė (159, 132; 195, 194; 242, 142), *anglys* (13, 64; 57, 163; 75, 68; 148, 192; 184, 20), *apskritumas* (10, 43; 19, 115; 202, 185), *ašis* (16, 98), *bėgis* (130, 52), *garas* (15, 94; 27, 200; 29, 12; 45, 192; 64, 52; 90, 184; 159, 132; 182, 206; 194, 161; 195, 194; 217, 32; 232, 27; 242, 142; 246, 177), *gintaras* (157, 98), *greitumas* (10, 43; 138, 120; 201, 130), *kibirkštis* (10, 42–43), *oras* (2, 24; 45, 191; 162, 188; 177, 190), *saulė* (153, 63), *spindulys* (34, 96), *srovė* (10, 43; 12, 50; 55, 140), *šiluma* (10, 42; 142, 139; 241, 130), *trinkis* (100, 59; 168, 28; 191, 94; 201, 145; 223, 133), *trintis* (10, 43; 16, 98), *tviskėjimas* (139, 128), *žaibas* (80, 107; 159, 132; 239, 102) ir t. t.

Nemažai „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsniuose ir skolintų žodžių terminų, pvz.: *baterija* (12, 50), *elektriškas*, -a (10, 42), *jodas* (75, 68), *komet(a)s* (92, 59), *kompasas* (11, 47), *magnetas* (10, 42; 11, 46), *magnetiškas*, -a (12, 50), *minuta* (113, 80), *minutas* (151, 181), *puška* (104, 150), *syla* (12, 50; 158, 103), *sylė* (12, 50; 257, 125), *telefon(a)s* (239, 100–101; 240, 107), *telegraf(a)s* (100, 59; 173, 158; 228, 203; 229, 213), *telegrafinis*, -ė (137, 112) ir t. t.

Vieni šie žodžiai terminai pasiskolinti iš vokiečių, slavų ir kt. kalbų (pvz.: *dampšēpis* (130, 53; 253, 105; 254, 109), plg. vok. *Dampfschiff*, *lokomotyve* (236, 68), plg. pranc. *locomotive*, *natrum* (134, 66), plg. arab. *natrum*, *pustas* (100, 59; 101, 72; 108, 8; 117, 132; 126, 27; 136, 88; 232, 28), plg. vok. *Post*, *syla* (12, 50; 158, 103), *sylė* (12, 50; 257, 125), plg. rus. *сила*, *шепт* (8, 28; 17, 104; 19, 116; 20, 118; 30, 32; 61, 28; 65, 56; 66, 94; 74, 64; 254, 109), plg. vok. *Schiff* ir t. t.), kiti yra lotynų ar graikų kilmės (pvz.: *elektrystė* (10, 42; 12, 50), *elektriškai* (10, 42), *elektriškas*, -a (10, 42–43), plg. gr. *էլեկտրոն*, *էլեկտրոմագնիտիկա*, -a (65, 56), plg. gr. *էլեկտրոն+magnētis*, *komet(a)s* (92, 59), plg. gr. *կոմետէս*, *magnetystė* (11, 46), plg. gr. *magnētis*, *minuta* (113, 80), *minutas* (151, 181), plg. lot. *minutus*, *petrolija(e)* (146, 184; 160, 172; 223, 134), plg. lot. *petrol(eum)* ir t. t.). Pastarieji minėtuose straipsniuose sudaro daugumą skolintų terminų. Matyt, graikų ar lotynų k. kilmės žodžių terminų gausumą tuometinėje periodikoje lémė keletas dalykų. Pirma, il-

gus amžius rodytas didžiulis dėmesys antikinei kultūrai ir klasikinėms kalboms. Antra, ilgalaikis lotynų kalbos kaip tarptautinės mokslo kalbos statusas Vakarų Europos ir kitose šalyse (Keinys, 1980, 85).

Nemažai fizikos populiarinimo straipsniuose ir žodžių terminų, išsiverstų kitų kalbų pavyzdžiu: *opuslē* (174, 168), plg. vok. *Luftballon*, *geležinis kelias* (6, 168), *geležies kel(ia)s* (164, 198; 166, 8), *geležinysis kelias* (1, 88), *gelžkelis* (14, 92; 34, 95; 43, 168; 69, 24; 88, 156; 127, 32; 226, 165; 229, 213), *gelžkelys* (52, 104), plg. rus. *железная дорога*, vok. *Eisenbahn*, pranc. *chemin de fer*, *tolkalbys* (239, 100; 240, 107), plg. gr. *tēlē+phōnē*, *tolrašis* (9, 38; 10, 42; 12, 50; 65, 56; 192, 116; 231, 13), plg. gr. *tēlē+graphō*, *tolžuris* (96, 40), plg. vok. *Fernrohr* ir t. t. Matyt, jų atsi-
radimą iš dalies lémé ir ta aplinkybė, kad vertinių labai daug buvo išsiversta iš
kitų kalbų apskritai XIX a. Tuo metu paspartėjus kapitalistinių santykų plėtoji-
muisi, žemės ūkio, pramonės, prekybos augimui, klasinės diferenciacijos didėjimui
ir apskritai pagyvėjus visam kultūriniam bei politiniam gyvenimui, atsirado nemaža
tokių naujų daiktų, reiškinų ir sąvokų, su kuriomis mūsų liaudis nesusidurdavo,
ir todėl neturėjo atitinkamų pavadinimų (Palionis, 1959, 21). Tad tokiai gausybei
sąvokų pavadinti nebegalima buvo išsiversti vien tik liaudies kalbos žodynu.

„Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsniuose šiek tiek yra ir pusiau skolinių, p.vz.: *garšepis* (16, 98; 69, 24), *gromatnešis* (188, 64), *pustvežimis* (99, 56; 132; 108), *turpelkė* (140, 132) ir t. t.

Vadinasi, kilmės požiūriu tuometinę fizikos terminiją sudaro šie sluoksniai: savi lietuviški žodžiai terminai, skoliniai, vertiniai ir pusiau skoliniai. Iš aptartų 245 žodžių terminų 71% sudaro lietuviški žodžiai, 21% skoliniai, 5% vertiniai ir 3% pusiau skoliniai. Vadinas, fizikos terminija pradiniame formavimosi etape rė-
mési lietuviška leksika. Tai, be abejo, lémé keletas dalykų. Pirma, „Keleivio“ redak-
toriaus Fr. Kuršaičio pasirinkta nuostata, kurią jis nurodo viename „Keleivio“
numeriu: „Naujų žodžių pats lietuviškoj kalboj pasidaryti aš labai vengiu ir sau-
gojuos, ale kartais tikt tropijas, kad be tų man néra galima apsigelbėti, o tai tada
ypačiai tur nusiduoti, kur reik apie naujus ir šviežius daiktus kalbėti, kurie iki šiol
tarp lietuvininkų néra pažįstami buvę, o todėl ir nei jokio lietuviško vardo neturėję,
kaip antai ir gelžkelis, garšepis ir tas tam lygu. Kągi aš dabar veiksiu apie tokius
daiktus kalbėti turėdams? Aš turiu nenorédams mūsų kalbą vokiškais žodžiais
supustyti, apie naujus daiktus kalbėdams naujų žodžių padaryti, ale nei viens man
negalės išrodyti, kad toks žodis, manęs padarytasis, nesas čystai lietuviškas žodis
ir pagal čystą lietuvišką būdą padarytas...

Ale kartais man tropijas ir tokį žodį vartoti, kurs man labai pažįstams, kuri aš
dar vaiks būdams ir tarp lietuvininkų gyvendams gana daug sykių esmi iš lietuvi-
ninkų burnos girdėjęs“ (Kuršaitis, 1864, 174). Šią Fr. Kuršaičio nuostatą yra pastebėjės ir J. Palionis, kuris, aptardamas prūsinės literatūrinės kalbos atšakas, nurodo,
kad „Keleivyje“, leistame gero lietuvių kalbos mokėtojo, skolinių yra mažiau, be
to, čia dažnai pavartojoamas gyvas liaudies kalbos žodis ar posakis, netrafaretinė
liaudiška sintaksinė konstrukcija (Palionis, 1979, 152). Antra vertus, beveik visuose
XIX a. vidurio Mažosios Lietuvos leidiniuose dar tebebuvo gyva ankstesnioji li-
teratūrinės kalbos gryninimo tendencija, veikė XVIII a. lietuvių kalbos gramatikų

ir žodynų norminamoji įtaka (Palionis, 1979, 152). Todėl visai natūralu, kad ne tik lietuvių fizikos, bet ir technikos terminijos užuomazgos rėmési lietuviška leksika. Pavyzdžiu, L. Gastila ir A. Žitkutė, aptardami lietuvių technikos terminijos pradmenis, nurodo, kad iš 169 metalų technologijos ir mašinų gamybos terminų, užfiksotų XVIII a. Rytų Prūsijos leidiniuose, lietuvių k. kilmés žodžių yra 73%, slavizmų 9 %, germanizmų 12%, neaiškios kilmés žodžių 2%, pusiau skolinių 4% (Gastila, Kruopas, Žitkutė, 1969, 34–36; Gastila, Žitkutė, 1969, 20–21). Be abejo, dėl kalbos grynnimo tendencijos „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsniuose atsirado ir tokie terminai, kaip antai: *gintarystė* (Daiktas, apie kurį mes dabar kalbam ir dabar dar vokiškai Elektricität. – A. K.) vadinas. Pagal tikrą lietuvišką kalbą mes tą todėl galėtumbim *gintaryste* vadinti...; 10, 42), *tolkalbys* (Telefons arba *tolkalbys* yra, kaip jau žinote, ta pernai išrasta priprova, kurią pasinaudodami mes ir su daug mylių atstu esančiais susikalbēti galime; 239, 100), *tolrašis* (O tuomi jie yra *tolrašių* išsimislije, kurie vokiškai pagal graikišką kalbą telegrafai, tai pagal mūsų kalbą kaip sakyta „*tolrašiai*“ arba „*rašėjai* iš tolo“ vadinami; 9, 38), *tolžiuris* (Šaujantieji su *tolžiuriais* (Fernrohr) veizdėti turėje; 96, 40) ir pan. Šie pavyzdžiai rodo, kad terminijos purizmo tendencija buvo pastebima XIX a. antrojoje pusėje ir ypač ryškiai iškilo aikštén XX a. pr. kraštotoyrininko A. Vireliūno raštuose (Palionis, 1979, 268, 280).

Dauguma kilmés požiūriu analizuotų žodžių terminų yra pateikta akademiniame žodyne (Lietuvių kalbos žodynas) arba įtraukta į šio žodyno kartoteką. Tačiau dalies jų „Lietuvių kalbos žodyne“ ar jo kartotekoje nerandame, pvz.: *elektrystė* (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51), *elektriškai* (10, 42), *elektromagnetiškas*, -a (65, 56), *galvaniškas*, -a (10, 43), *gariškas*, -a (15, 94), *gar-malūnas* (11, 46; 23, 168), *gelžkel-tiltis* (114, 99), *gelžvežimis* (98, 52; 186, 34; 249, 20), *gintarystė* (10, 42), *magnetystė* (11, 46), *magnetspilgė* (11, 46), *voltaiškas*, -a (10, 43) ir kt.

2.2. Daugiausia „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsnių žodžių terminų yra sudaryta su priesagomis *-imas/-ymas*, *-inis*, *-é*, *-iškas*, *-a*, *-umas*, pvz.: [saulės] *aptemimas* (18, 112; 20, 120), [žaibų] *iššaudymas* (140, 132), *išsémimo įtaisymas* (112, 72), [perkūno] *griovimas* (122, 7; 162, 188), *šildymas* (133, 64), *telegrafieravimas* (181, 204), [žaibų] *tviskėjimas* (139, 128); *adatinė* [puška] (104, 150), *akmeninės* [anglys] (13, 64; 57, 163; 148, 192; 184, 20), *anglinis* [garas] (159, 132; 195, 194; 242, 142), *garinė* [šépis] (20, 118; 74, 64; 135, 76; 163, 195; 199, 60), *garinis* [gelžvežimis] (98, 52), [šépis] (156, 88; 172, 68), *[vežimas]* (16, 98–99; 20, 118–119; 29, 12; 131, 88; 153, 62), *puslinė* [kulka] (213, 168), *telegrafinė* [viela] (137, 112; 144, 147), *[virvė]* (152, 39; 161, 180; 180, 204), *tolrašinė* [viela] (137, 112; 144, 147), *[virvė]* (152, 39; 161, 180), *vielinis* [pustas] (229, 213), *žaibinis* [pustas] (100, 59; 101, 72; 108, 8; 117, 132; 126, 27; 136, 88; 232, 28); *elektriška* [kibirkštis] (10, 42), *elektriškoji* [srovė] (10, 43; 12, 50), *elektriškasis* [trintis] (10, 42–43), *elektromagnetiškas* [tolrašis] (65, 56), *galvaniškoji* [baterija] (12, 50), *[ritė]* (10, 43), [sylė] (12, 50), *galvaniškasis* [stulpas] (12, 50), *gariškasis* [vežimas] (15, 94), *magnetiškoji* [syla] (12, 50), *magnetiškasis* [tolrašis] (10, 42), *voltaiškasis* [stulpas] (10, 43); *apskritumas* (10, 43; 19, 115; 202, 185), *gilumas* (202, 185), *greitumas* (10, 43; 138, 120; 201, 130), *platumas* (167, 16), *tolumas* (175, 169; 226, 166) ir t. t.

Kiek mažiau (kartais vos po vieną) pateikta terminų, sudarytų su kitomis priesagomis, pvz.: su priesaga *-ybė*: šviesybė (10, 42; 13, 64), su priesaga *-ynė*: padarynė (15, 94–95; 16, 98–99; 20, 118–119), su priesaga *-ininkas*, *-ė*: žvaigždininkas (252, 89), su priesaga *-ystė*: elektrystė (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51), gintarystė (10, 42), magnetystė (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51), su priesaga *-ulyš*: spindulys (34, 96), su priesaga *-uma*: šiluma (10, 42; 241, 130), šilima (142, 139), su priesaga *-ūnas*: [garinis] malūnas (82, 120; 183, 18; 224, 142), su priesaga *-tojis*, *-ė*: lydėtojis (261, 182–184).

Labai nedaug fizikos populiarinimo straipsniuose pateikta galūnių vadinimų, pvz.: [elektrystės] apibėgis (12, 50), [saulės] bėgis (130, 52), [perkūno] šūvis (109, 28), ir visai nėra priešdėlių vadinimų.

Be vadinimų, „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsniuose nemaža pateikta ir dūrinių, kuriuos galima suskirstyti taip: 1) dūriniai su daiktavardiniu antruoj sandu (*gar-malūnas* (11, 46; 23, 168), *gar-vežimis* (16, 98–99; 38, 128; 62, 40), *gelžkelis* (14, 92; 34, 95; 43, 168; 69, 24; 88, 156; 127, 32; 226, 165; 229, 213), *gelžkelėlys* (52, 104), *gelžkel-tiltis* (114, 99), *gelžkelvežimis* (186, 34), *orkulkė* (16, 99; 36, 112; 120, 196), *orpuslė* (174, 168), *šiauršviesė* (154, 68; 198, 51) ir t. t.); 2) dūriniai su veiksmažodiniu antruoj sandu (*gromatnešis* (188, 64), *tolkalbys* (239, 100; 240, 107), *tolrašis* (9, 38; 10, 42; 12, 50; 63, 56; 192, 116; 231, 13), *tolžiuris* (96, 40) ir t. t.).

Daugumą minėtu šių žodžių terminų, ypač tų, kuriuos sudaro priesagų ir galūnių vadinimai, galima suskirstyti į tam tikras darybos kategorijas: veiksmų pavadinimai (piresagos *-imas/-ymas* vadinimai), ypatybių pavadinimai (piresagų *-ybė*, *-ystė*², *-uma*, *-umas* vadinimai), veiksmo rezultato pavadinimai (piresagos *-ulyš*, galūnių *-as*, *-is* vadinimai), veikėjų ir veiksmažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (piresagos *-tojis*, *-ė* vadinimai), vardažodinės ypatybės turėtojų pavadinimai (piresagos *-ininkas*, *-ė* vadinimai), įrankių, mašinų, prietaisų ar šiaip priemonių pavadinimai (dauguma dūrinių). Tokiomis darybos kategorijomis paprastai nusakomas ir pačių terminų kategorijos. Minėtu atveju galima skirti veiksmų, ypatybių, reiškinių, daiktų, profesijų kategorijas, kurios siejasi su kai kuriais terminų nominacijos dalykais.

2.3. Afiksų, afiksoidų, dūrinių standartinių démenų ir apskritai terminų darybos kitų elementų vertinimas, nominacijos varijavimas, antrinės nominacijos atsi-
radimas (Даниленко, 1986, 12–13) ir kt. su nominacija susiję panašūs dalykai galimi tuomet, kai yra sukaupta bemaž visa atitinkamos mokslo srities terminija. Šiuo, fizikos terminijos pradinio formavimosi, atveju galima kalbėti tik apie kai kurias fizikos (dažnai ir technikos) terminų nominacijos užuomazgas.

Viena jų – „Keleivio“ fizikos populiarinimo straipsniuose pateikiamų sąvokų pavadinimų įvairavimas. Šiuos įvairuojančius pavadinimus galima sugrupuoti taip: 1) kai savoka įvardijama sudėtiniu ir vienažodžiu pavadinimu, pvz.: *petrolija* arba *akmens aliejus* (146, 184), *elektrystės apibėgis* arba *takas* (12, 50–51), *elektriš-*

² Priesagų *-ybė*, *-ystė* vadinius ypatybių pavadinimų kategorijai galima šiuo atveju skirti tik formaliai, nes šių priesagų vadinimais nurodomi reiškinio ar net veiksmo rezultato (šviesybė (10, 42; 13, 64) – šviesa, magnetystė (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51) – magnetizmas, elektrystė (10, 42) – elektra) pavadinimai.

kai magnetiškasis tolrašis arba telegraf(a)s (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51), telegraf(a)s arba vielų pustas (228, 203), telegraf(a)s arba vielinis pustas (229, 213), žaibinis pustas arba telegraf(a)s (100, 59; 101, 72; 108, 8; 117, 132; 126, 27; 232, 28), garinė padarynė arba dampfmašynė (15, 94–95; 16, 98–99; 20, 118–119), geležiniosios vėžės (53, 112; 148, 191), geležinės vėžės (233, 31) ir gelžvėžės (233, 31), geležinis kelias (6, 168), geležinysis kelias (1, 88), geležies kel(ia)s (164, 198; 166, 8) ir gelžkelis (14, 92; 34, 95; 43, 168; 69, 24; 88, 156; 127, 32; 226, 165; 229, 213), gelžkelys (52, 104), šilkinė puslė arba orkulkė (119, 188); 2) kai savoka įvardijama sudėtiniu, aprašomuoju ir vienažodžiu pavadinimu, pvz.: *garinė šépis* (20, 118; 74, 64; 135, 76; 163, 195; 199, 60), *garinis šépis* (156, 88; 172, 68), *garu šépis* (8, 28), *garu varomoji šépis* (66, 94) ir *dampšépis* (130, 53; 253, 105; 254, 109), *garšépis* (16, 98–99; 69, 24), *malūnas garu varomas(is)* (20, 118; 243, 146) ir *gar-malūnas* (23, 168), *gariškasis vežimas* (15, 94), *garinis vežimas* (16, 98–99; 20, 118–119; 29, 12; 131, 88; 153, 62), *garo vežimas* (16, 98–99), *vežimas garu varomas(is)* (16, 98–99; 62, 40) ir *garvežimis* (16, 98–99; 38, 128), *gelžkelvežimis* (186, 34), *gelžvežimis* (98, 52; 235, 57; 249, 20; 257, 126), *trukis* (34, 96; 44, 172; 49, 40; 55, 139; 85, 143; 116, 106; 124, 16; 125, 24; 154, 68; 213, 168; 227, 179; 235, 57). Pastarieji du pavadinimai sudaro dar kitus sudėtinius tos pačios savokos atitikmenis: *garinis gelžvežimis* (98, 52), *gelžvežimių trukis* (235, 57; 257, 126), *vežimų trukis* (34, 96; 44, 172; 124, 16; 125, 24; 154, 68; 213, 168; 227, 179) (plačiau žr. Klimavičius, 1974, 16–30).

Vadinasi, nominacijos įvairavimas pasireiškia dvejopai. Pirma, kai įvairiuose straipsniuose savoka pavadinama nevienodai, pvz.: *geležiniosios vėžės* (53, 112; 148, 191), *geležinės vėžės* (233, 31), *gelžvėžės* (233, 31), *garinė šépis* (20, 118; 74, 64; 135, 76; 163, 195; 199, 60), *garinis šépis* (156, 88; 172, 68), *garu šépis* (8, 28), *garu varomoji šépis* (66, 94), *dampšépis* (130, 53; 253, 105; 254, 109), *garšépis* (16, 98–99), *šiaurės šviesa* (203, 214), *šiauršviesė* (154, 68; 198, 51) ir pan. Antra, kai viename straipsnyje pateikiamas dvejopas savokos pavadinimas pavartojant jungtuką *arba*, pvz.: *petrolija arba akmens aliejus* (146, 184), *puskalkis arba mergelis* (225, 154), *voltaiskasis stulpas arba galvaniškoji baterija* (10, 43) ir pan.

Dalis tokių sudėtinų, aprašomųjų ir vienažodžių pavadinimų tarpusavyje yra morfologiškai susiję. Jie sudaro morfologinius variantus, kuriuos galima skirti į dvi grupes: 1) sudėtinis ar aprašomas terminas ir univerbacijos būdu sudarytas vienažodis terminas, pvz.: *geležiniosios vėžės* (53, 112; 148, 191), *geležinės vėžės* (233, 31) ir *gelžvėžės* (233, 31), *geležinis kelias* (6, 168), *geležinysis kelias* (1, 88), *geležies kel(ia)s* (164, 198; 166, 8) ir *gelžkelis* (14, 92; 34, 95; 43, 168; 69, 24; 88, 156; 127, 32; 226, 165; 229, 213), *gelžkelys* (52, 104), *garinis vežimas* (16, 98–99; 20, 118–119; 29, 12; 131, 88; 153, 62), *garo vežimas* (16, 98–99), *vežimas garu varomas(is)* (16, 98–99; 62, 40) ir *garvežimis* (16, 98–99; 38, 128), *rašėjas iš tolo* ir *tolrašis* (9, 38); 2) variantinis sudėtinio termino démuo, kuriuo eina: a) būdvardis su priesaga *-inis*, *-ė* arba daiktavardžio kilmininkas (*anglių garai* (27, 200; 29, 12; 194, 161) ir *angliniai garai* (159, 132; 195, 194; 242, 142), *garu katils* (15, 94) ir *garinis katils* (221, 85)); b) būdvardis su priesagomis *-inis*, *-ė* ar *-iškas*, *-a* (*garinis vežimas* (16, 98–99; 20, 118–119; 29, 12; 131, 88; 153, 62) ir *gariškasis vežimas* (15,

94)); c) įvardžiuotinis ar paprastasis būdvardis (*elektriška kibirkštis* (10, 42–43) ir *elektriškoji srovė* (10, 43; 12, 50), *elektriškasis trintis* (10, 42–43), *kariška šépis* (17, 104; 19, 116; 30, 32; 61, 28) ir *kariškoji šépis* (65, 56)).

Kita dalis minėtų įvairuojančių pavadinimų tarpusavyje siejasi semantiškai. Jie yra lyg ir sinonimai, dažniausiai sujungti jungtuku *arba*, pvz.: *elektrystės apibėgis arba takas* (12, 50–51), *elektriškai magnetiškasis tolrašis arba telegraf(a)s* (10, 42–43; 11, 46–47; 12, 50–51), *telegraf(a)s arba vielinis pustas* (229, 213), *žaibinis pustas arba telegraf(a)s* (100, 59; 101, 72; 108, 8; 117, 132; 126, 27; 232, 28), *garinė padarynė arba dampfmašynė* (15, 94–95; 16, 98–99; 20, 118–119), *telefons arba tolkalbys* (239, 100–101; 240, 107–108) ir pan.

Vadinasi, dėl nominacijos įvairavimo atsiranda variantišumas ir sinonimišumas. Šios ypatybės terminojos pradiniame formavimosi etape yra neišvengiamos.

2.4. Minėtų sudetinių ir aprašomųjų terminų dėmenys tarpusavyje yra susiję tam tikrais ryšiais. Dažniausiai šie ryšiai yra atributiniai. Jie išreikšti: a) derinamuju pažyminiu (*elektriška kibirkštis* (10, 42), *elektriškoji srovė* (10, 43; 12, 50), *elektriškasis trintis* (10, 43), *elektromagnetiškas tolrašis* (65, 56), *galvaniškoji ritė* (10, 43), *galvaniškoji sylė* (12, 50) *magnetiškoji syla* (12, 50), *traukianti syla* (158, 103), *voltaiškasis stulpas* (10, 43), *voltaiškoji baterija* (10, 43)); b) nederinamuju pažyminiu (*elektrystės apibėgis* (12, 50), *elektrystės kibirkštis* (10, 43), *šūvio trinkis* (191, 94), *šovimo rykas* (89, 180; 99, 56) ir t. t.). Vadinasi, jau tuomet buvo poreikis išskirti rūšinius ir giminiinius terminus. Iš kai kurių tokių terminų galima sudaryti net rūšines grupes, pvz.: **anglys** : *akmeninės a.* (13, 64; 57, 163; 148, 192; 184, 20), *juodosios akmeninės a.* (75, 68), *rudosios akmeninės a.* (75, 68); **daiktai** : *baltinantieji d.* (134, 67), *nepriimantys d.* (10, 42), *priimantys d.* (10, 42); **garai** : *akmeniniai g.* (45, 192), *angliniai g.* (159, 132; 195, 194; 242, 142), *deganantieji g.* (64, 52; 90, 184; 182, 206; 217, 32), *deginamieji angliai g.* (246, 177), *malkiniai g.* (45, 192), *pelkiniai g.* arba *turfiniai g.* (45, 192); **syla** : *galvaniškoji s.* (12, 50), *magnetiškoji s.* (12, 50), *traukianti s.* (158, 103) ir pan.

Dėl šio poreikio kartais buvo sudaromi net gramatiniai hipernormalizmai. Pavyzdžiui, įvardžiuojami būdvardžiai su priesaga *-inis*, *-ė* (*žaibinysis pustas* (136, 88), *magneto pietinysis galas* (11, 46), *magneto šiaurinysis galas* (11, 46), *geležiniosios vėžės* (53, 112; 148, 191), *geležinysis kelias* (1, 88), veikiamosios rūšies esamojo laiko dalyviai (*plaukiąsis tiltas* (215, 192; 220, 70; 228, 203))). Dažnai suabsoliutiama priesagos *-iskas*, *-a* vartosena (*elektriškoji srovė* (10, 43; 12, 50), *gariškasis vežimas* (15, 94), *voltaiškasis stulpas* (10, 43) vietoje *elektros srovės*, *garo vežimo*, *Voltos stulpo*, *galvaniškoji baterija* (10, 43), *magnetiškoji syla* (12, 50) vietoje *galvaninė baterija*, *magnetinė jėga*) ir pan.

Dažnai rūši išskirti buvo bandoma ir papildomai aprašomuoju būdu, pvz.: *garinė plieninėmis žvynėmis apmuštoji šépis* (255, 117), *kariškoji plieninėmis žvynėmis apmuštoji dampšépis* (256, 121), *žvyniuota šépis geležinėmis žvynėmis apmušta* (135, 76) ir pan. Antra vertus, didelės įtakos tokiams aprašomiesiems terminams atsirasti turėjo ir vokiečių kalba, pvz.: *garu varomas malūnas lentų pjaujamas* (243, 146), *garinis lentų pjaujimas malūnas* (224, 142). *Malūnas* vok. *Mühle*, *lentpjūvė* vok. *Sagelmühle*. Kadangi vokiečių kalboje lentpjūvės pavadinimas padarytas iš malūno pa-

vadinimo, todėl ir lietuvių kalboje vietoje lentpjūvės atsirado minėti pavadinimai, sukurti vokiečių terminijos pamatu.

Visi šie dalykai rodo pačią fizikos (ir technikos) terminijos formavimosi pradžią, kada dar nebuvo nusistovėjė ne tik terminai, bet dažnai ir sąvokos, pvz.: terminais *elektrystė*, *gintarystė*, *elektrystės macis*, *elektriškasis trintis* nusakoma ir elektra, jos krūvis, srovė bei apskritai elektros poveikis. Štai keletas pavyzdžių.

Pagal tikrą lietuviškąją kalbą mes tą todėl galėtumbim *gintaryste* vadinti, ale jau pasiliksim šiam kartui prie to vardo, kurį mokytieji žmonės tam daiktui davė ir vadinsim jį *Elektricität* (t. y. Elektrizität – A. K.), arba geriaus pagal mūsų ištariamą *elektrystę*. Apie *elektrystę* kalbėdami turėsim ant daug dalykų, o ir ant to dabotи, kad ne visi daiktai lygiu būdu *elektrystę* tur arba priim (10, 42). Keli daiktai, kaip antai: stiklas, gintaras, siera, katės oda, šilkai, sakai ir taip toliaus, tur savyje *elektrystę* (10, 42). Kaip veik dabar tas skardas varpstelės galą užkrutin, tai *elektrystės macis* per vielas į kaimyniškajį tolkalbi nušokusi padaro Jame esančią varpstelę magnetišką... (240, 118). ...pajunta visi tie tūkstančiai susitvėrusių žmonių vienu sykiu aną *elektriškaji trintį* (10, 43).

2.5. „Keleivio“ mokslo kalbos užuomazgų analizę galima apibendrinti tokiomis pastabomis: 1) ryškiausias mokslo kalbos elementas – terminijos kūrimas; terminai buvo sudaromi sporadiškai, nesistemiškai, tačiau rėmési tvirtu pamatu – lietuviška leksika; 2) terminų įvairavimui labiausiai būdingas sinonimiškumas ir morfologinis variantiškumas; šiuos dalykus dažnai lémē kitų kalbų (ypač vokiečių kalbos) įtaka; 3) bandyta kurti ne tik terminus, bet ir jų apibrėžimus, rūšinius terminus skirti nuo gimininių terminų.

ŠALTINIAI

Keleivis iš Karaliaučiaus broliams lietuvininkams žinias parnešas³.

1. 1849, Nr. 22.	21. 1851, Nr. 37.	41. 1852, Nr. 39.
2. 1850, Nr. 6.	22. 1851, Nr. 39.	42. 1852, Nr. 40.
3. 1850, Nr. 33.	23. 1851, Nr. 42.	43. 1852, Nr. 42.
4. 1850, Nr. 36.	24. 1851, Nr. 43.	44. 1852, Nr. 43.
5. 1850, Nr. 41.	25. 1851, Nr. 48.	45. 1852, Nr. 48.
6. 1850, Nr. 42.	26. 1851, Nr. 49.	46. 1852, Nr. 53.
7. 1850, Nr. 43.	27. 1851, Nr. 50.	47. 1853, Nr. 2.
8. 1851, Nr. 7.	28. 1852, Nr. 2.	48. 1853, Nr. 5.
9. 1851, Nr. 10.	29. 1852, Nr. 3.	49. 1853, Nr. 10.
10. 1851, Nr. 11.	30. 1852, Nr. 8.	50. 1853, Nr. 11.
11. 1851, Nr. 12.	31. 1852, Nr. 10.	51. 1853, Nr. 13.
12. 1851, Nr. 15.	32. 1852, Nr. 18.	52. 1853, Nr. 26.
13. 1851, Nr. 16.	33. 1852, Nr. 19.	53. 1853, Nr. 28.
14. 1851, Nr. 23.	34. 1852, Nr. 24.	54. 1853, Nr. 33.
15. 1851, Nr. 24.	35. 1852, Nr. 27.	55. 1853, Nr. 35.
16. 1851, Nr. 25.	36. 1852, Nr. 28.	56. 1853, Nr. 40.
17. 1851, Nr. 26.	37. 1852, Nr. 29.	57. 1853, Nr. 41.
18. 1851, Nr. 28.	38. 1852, Nr. 32.	58. 1853, Nr. 42.
19. 1851, Nr. 29.	39. 1852, Nr. 35.	59. 1853, Nr. 44.
20. 1851, Nr. 30.	40. 1852, Nr. 37.	60. 1854, Nr. 5.

³ Toliau laikraščio pavadinimas nekartojamas, pateikiama tik metai ir numeris.

61. 1854, Nr. 7.	114. 1860, Nr. 25.	167. 1870, Nr. 4.
62. 1854, Nr. 10.	115. 1860, Nr. 26.	168. 1870, Nr. 7.
63. 1854, Nr. 11.	116. 1860, Nr. 27.	169. 1870, Nr. 8.
64. 1854, Nr. 13.	117. 1860, Nr. 33.	170. 1870, Nr. 11.
65. 1854, Nr. 14.	118. 1860, Nr. 36.	171. 1870, Nr. 14.
66. 1854, Nr. 21.	119. 1860, Nr. 47.	172. 1870, Nr. 17.
67. 1854, Nr. 29.	120. 1860, Nr. 49.	173. 1870, Nr. 48.
68. 1856, Nr. 3.	121. 1862, Nr. 1.	174. 1870, Nr. 53.
69. 1856, Nr. 6.	122. 1862, Nr. 2.	175. 1870, Nr. 54.
70. 1856, Nr. 10.	123. 1862, Nr. 3.	176. 1870, Nr. 57.
71. 1856, Nr. 12.	124. 1862, Nr. 4.	177. 1870, Nr. 64.
72. 1856, Nr. 14.	125. 1862, Nr. 6.	178. 1870, Nr. 67.
73. 1856, Nr. 15.	126. 1862, Nr. 7.	179. 1870, Nr. 68.
74. 1856, Nr. 16.	127. 1862, Nr. 8.	180. 1870, Nr. 70.
75. 1856, Nr. 17.	128. 1862, Nr. 10.	181. 1870, Nr. 71.
76. 1856, Nr. 18.	129. 1862, Nr. 12.	182. 1870, Nr. 72.
77. 1856, Nr. 20.	130. 1862, Nr. 13.	183. 1871, Nr. 9.
78. 1856, Nr. 23.	131. 1864, Nr. 22.	184. 1871, Nr. 10.
79. 1856, Nr. 25.	132. 1864, Nr. 52.	185. 1871, Nr. 16.
80. 1856, Nr. 27.	133. 1865, Nr. 16.	186. 1871, Nr. 17.
81. 1856, Nr. 28.	134. 1865, Nr. 17.	187. 1871, Nr. 21.
82. 1856, Nr. 30.	135. 1865, Nr. 19.	188. 1871, Nr. 26.
83. 1856, Nr. 31.	136. 1865, Nr. 22.	189. 1871, Nr. 28.
84. 1856, Nr. 32.	137. 1865, Nr. 28.	190. 1871, Nr. 31.
85. 1856, Nr. 36.	138. 1865, Nr. 30.	191. 1871, Nr. 33.
86. 1856, Nr. 37.	139. 1865, Nr. 32.	192. 1871, Nr. 39.
87. 1856, Nr. 38.	140. 1865, Nr. 33.	193. 1871, Nr. 42.
88. 1856, Nr. 39.	141. 1865, Nr. 34.	194. 1871, Nr. 50.
89. 1856, Nr. 45.	142. 1865, Nr. 35.	195. 1871, Nr. 58.
90. 1856, Nr. 46.	143. 1865, Nr. 36.	196. 1871, Nr. 59.
91. 1856, Nr. 52.	144. 1865, Nr. 37.	197. 1872, Nr. 6.
92. 1857, Nr. 15.	145. 1865, Nr. 43.	198. 1872, Nr. 13.
93. 1857, Nr. 17.	146. 1865, Nr. 46.	199. 1872, Nr. 15.
94. 1857, Nr. 18.	147. 1865, Nr. 47.	200. 1872, Nr. 16.
95. 1859, Nr. 2.	148. 1865, Nr. 48.	201. 1872, Nr. 36.
96. 1859, Nr. 10.	149. 1865, Nr. 49.	202. 1872, Nr. 46.
97. 1859, Nr. 11.	150. 1865, Nr. 51.	203. 1872, Nr. 53.
98. 1859, Nr. 13.	151. 1869, Nr. 5.	204. 1873, Nr. 2.
99. 1859, Nr. 14.	152. 1869, Nr. 10.	205. 1873, Nr. 3.
100. 1859, Nr. 15.	153. 1869, Nr. 16.	206. 1873, Nr. 12.
101. 1859, Nr. 18.	154. 1869, Nr. 17.	207. 1873, Nr. 13.
102. 1859, Nr. 32.	155. 1869, Nr. 20.	208. 1873, Nr. 15.
103. 1859, Nr. 36.	156. 1869, Nr. 22.	209. 1873, Nr. 16.
104. 1859, Nr. 38.	157. 1869, Nr. 25.	210. 1873, Nr. 17.
105. 1859, Nr. 44.	158. 1869, Nr. 26.	211. 1873, Nr. 19.
106. 1859, Nr. 45.	159. 1869, Nr. 33.	212. 1873, Nr. 24.
107. 1859, Nr. 46.	160. 1869, Nr. 43.	213. 1873, Nr. 42.
108. 1860, Nr. 2.	161. 1869, Nr. 45.	214. 1873, Nr. 44.
109. 1860, Nr. 7.	162. 1869, Nr. 47.	215. 1873, Nr. 48.
110. 1860, Nr. 15.	163. 1869, Nr. 49.	216. 1876, Nr. 3.
111. 1860, Nr. 17.	164. 1869, Nr. 50.	217. 1876, Nr. 8.
112. 1860, Nr. 18.	165. 1869, Nr. 51.	218. 1876, Nr. 13.
113. 1860, Nr. 20.	166. 1870, Nr. 2.	219. 1876, Nr. 15.

220. 1876, Nr. 16.	234. 1878, Nr. 8.	248. 1879, Nr. 2.
221. 1876, Nr. 19.	235. 1878, Nr. 12.	249. 1879, Nr. 5.
222. 1876, Nr. 27.	236. 1878, Nr. 14.	250. 1879, Nr. 7.
223. 1876, Nr. 29.	237. 1878, Nr. 17.	251. 1879, Nr. 9.
224. 1876, Nr. 31.	238. 1878, Nr. 21.	252. 1879, Nr. 22.
225. 1876, Nr. 34.	239. 1878, Nr. 22.	253. 1879, Nr. 26.
226. 1876, Nr. 37.	240. 1878, Nr. 23.	254. 1879, Nr. 27.
227. 1876, Nr. 39.	241. 1878, Nr. 29.	255. 1879, Nr. 29.
228. 1876, Nr. 46.	242. 1878, Nr. 32.	256. 1879, Nr. 30.
229. 1876, Nr. 48.	243. 1878, Nr. 33.	257. 1879, Nr. 31.
230. 1877, Nr. 45.	244. 1878, Nr. 38.	258. 1879, Nr. 32.
231. 1878, Nr. 3.	245. 1878, Nr. 40.	259. 1879, Nr. 37.
232. 1878, Nr. 6.	246. 1878, Nr. 41.	260. 1879, Nr. 42.
233. 1878, Nr. 7.	247. 1879, Nr. 1.	261. 1879, Nr. 44.

LITERATŪRA

- Gaivenis K. Nespecifinė modalumo raiška lietuvių mokslo kalboje. // Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. 1986. T. 4(97). P. 98–104.
- Gastila L., Kruopas J., Žitkutė A. Techninės literatūros ir terminijos pradininkas // Mokslas ir technika. 1969. Nr. 11. P. 34–36.
- Gastila L., Žitkutė A. Lietuviškosios techninės terminologijos pradmenys XVIII a. Rytų Prūsijoje // Mokslas ir technika. 1969. Nr. 4. P. 20–21.
- Kaunas D. Mažosios Lietuvos bibliotekos. V., 1987.
- Keinys S. Terminologijos abėcėlė. V., 1980.
- Klaipėdiškis A. B. Prusų lietuvių laikraščiai // Draugija. 1914. T. 23. Nr. 89–90. P. 69–82.
- Klimavičius J. Nuo garvežio ir sunkvežimio iki elektrovežio ir pienvežio // Kalbos kultūra. V., 1974. Sąs. 26. P. 16–30.
- Kuršaitis Fr. Atsiliepimai // Keleivis iš Karaliaučiaus broliams lietuvininkams žinias parnešas. 1864. Nr. 44. P. 174.
- Labutis V. Apie mokslinį stilių // Kalbos kultūra. V., 1973. Sąs. 25. P. 3–12.
- Lietuvių kalbos žodynas. V., 1956–1986. T. 1–14.
- Palionis J. J. Jablonskio kalbiniai taisymai. — Kn.: J. Jablonskis. Rinktiniai raštai. V., 1959. T. 2. P. 5–55.
- Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. V., 1979.
- Pikčilingis J. Lietuvių kalbos stilistika. V., 1971. T. 1.
- Даниленко В. П. Актуальные направления лингвистического исследования русской терминологии // Современные проблемы русской терминологии. М., 1986. С. 5–24.
- Денисов П. Н. Еще о некоторых аспектах изучения языков науки // Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии. М., 1970. С. 52–90.
- Митрофанова О. Д. Научный стиль речи: проблемы обучения. М., 1976. С. 27–55.

А. КАУЛАКЕНЕ

ЗАЧАТКИ ЯЗЫКА НАУКИ В ПЕРИОДИЧЕСКОМ ИЗДАНИИ „КЯЛЕЙВИС“

Резюме

На основе физико-технических научно-популярных статей, опубликованных с 1849 по 1880 г. в „Кялейвис“, первом литовском периодическом издании Восточной Пруссии, был проведен анализ зачатков языка науки. Зачатки языка литовской науки в данном издании проявились следующим образом.

Во-первых, наличием основного элемента языка науки, т. е. терминологии. Термины, как правило, создавались спорадически, не обладали систематичностью, однако основывались главным образом на литовской лексике.

Во-вторых, наличием значительного варьирования терминов. Данное варьирование проявилось синонимичностью и морфологической варианностью.

В-третьих, ощущением попытки выделить как родовые, так и видовые термины и создать их дефиниции.